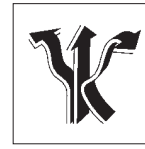
МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС: реалізація положень Болонської декларації в системі вищої освіти України

Матеріали V Міжнародної наукової конференції,
м. Судак, Автономна Республіка Крим,
20–22 вересня 2005 р.

Київ 2006

ББК 74.58(4УКР)я43
Б79

Відповідальний редактор *В. М. Чирков*
(видання здійснене в рамках проекту “Наукові праці МАУП”)

Б79 **Болонський процес: реалізація положень Болонської декларації в системі вищої освіти України:** Матеріали V Міжнар. наук. конф., м. Судак, Автономна Республіка Крим, 20–22 верес. 2005 р. — К. : МАУП, 2006. — 208 с.: іл. — Бібліогр. в кінці статей.

ISBN 966-608-597-6

У пропонованому збірнику наукових праць висвітлюються проблеми методології і методики дослідження особливостей становлення європейського освітнього простору в контексті Болонського процесу. Досліджуються і аналізуються стратегічні, тактичні та технічні аспекти входження України до європейського і світового освітнього простору, а також проблеми вдосконалення стандартів національної вищої школи і запровадження сучасних освітніх технологій.

Для науковців, державних службовців, менеджерів освіти, викладачів і студентів, які навчаються за такими напрямами і спеціальностями: державне управління, політологія, менеджмент, маркетинг, педагогіка, міжнародні відносини.

ББК 74.58(4УКР)я43+74.58я43

ISBN 966-608-597-6

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2006

Розділ ІІ
УДОСКОНАЛЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ У ВИЩІЙ ШКОЛІ УКРАЇНИ 84

Кузнєцова О. О.
Шляхи вдосконалення педагогічного процесу у вищій школі 85

Семаков Г. С.
Забезпечення та гарантії якості вищої освіти в контексті Болонської декларації 92

Бабкіна О. В.
Проблеми управління якістю підготовки спеціалістів у контексті Болонських реформ 97

Корнєєва Л. О., Сініцький М. Є.
Впровадження тестових методів оцінювання успішності навчання як напрям інтеграції вітчизняної освіти в Європейський освітній простір 104

Акмаєв А. І., Долголаптєв В. М., Петрушов С. М., Шевцов Л. В.
Використання нових технологій у навчальному процесі як інструменту підвищення якості технічної освіти 117

Петрушов С. М., Шевцов Л. В.
Роль самостійної роботи студента при організації навчання з використанням кредитно-модульної системи 119

Шегедин М. Б.
Шляхи реформування вищої базової медичної освіти в контексті Болонської декларації 121

Медведєв В. К., Стасєв Ю. В.
Проблеми впровадження основних положень Болонської декларації в систему військової освіти в Україні 127

Міхатуліна О. М.
"Юридична клініка" як інноваційна форма навчального процесу в підготовці юристів 133

Чобан М. В.
Некоторые проблемы преподавания английского языка как всемирного средства общения 140

Баєва О. В.
Впровадження європейського досвіду при підготовці менеджерів у галузі охорони здоров'я 143

Новальська Н. І.
Досвід впровадження сучасних освітніх технологій при викладанні навчальної дисципліни "Основи менеджменту" 151

О. В. БАБКІНА
д-р політ. наук, проф., зав. кафедри філософії і політології
(Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ)

ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ У КОНТЕКСТІ БОЛОНСЬКИХ РЕФОРМ

Одним з найпозитивніших аспектів Болонського процесу може стати, на наш погляд, освітнє зближення та об'єднання держав Європейського Союзу та інших країн, що планують приєднатися до нього. Йдеться насамперед про створення принципово нової атмосфери відкритості і співробітництва всіх європейських країн в такій чутливій до національних проявів сфері, як вища освіта. Реальна інтеграція Європи неможлива без певного рівня інтеграції освіти й об'єднання можливостей науково-викладацького персоналу вищих шкіл усіх країн континенту.

Які ж можна зробити висновки щодо сучасного етапу Болонського процесу? По-перше, треба наголосити на усвідомленні цілісного комплексного характеру реформ цього процесу. Це означає, що завдання беруться в якості певного пакету, вони взаємозалежні і пов'язані одне з одним. Комплексність полягає у взаємозалежності зв'язків між створенням дворівневої системи ступенів освіти, введенням накопичувальної перевідної системи кредитних одиниць (ECTS) та стратегічною установкою на освіту впродовж усього життя. Тут реформи виходять на рівень конкретного вищого закладу, а зв'язки проявляються лише тоді, коли:

- вводяться модульні структури при проектуванні освітніх програм і стандартів;
- досягнуто консенсус в частині дескрипторів, структур, ступенів і кваліфікацій, а також їх профілів;
- експлікуються конкретні результати навчання, в тому числі через компетенцію, як одну з якостей цих результатів (що, до речі, зовсім не суперечить істині про те, що в основу покладені знання і цінності).

Цілісність передбачає і більш прозорі взаємозалежності, однією з головних, на наш погляд, є підтримання та забезпечення високого рівня якості вищої освіти. Нарешті, комплексність Болонських реформ вимагає певного часу і достатніх ресурсів, у тому числі фінансових.

По-друге, необхідно наголосити на усвідомленні системності Болонських реформ: ці реформи не можуть обмежуватися тільки реформами освіти. Вони актуалізують створення інших структур навчальних закладів: служб підтримки студентів, їх консультування та профорієнтації, управління кар'єрою майбутніх випускників тощо.

Безумовно, ключовою умовою успіху Болонського процесу є якість вищої освіти, а також оптимізація управління якістю підготовки студентів.

Цікаво, що Болонська декларація 1999 року не вимагає змін ані у змісті освіти, ані у методиці викладання. З питання якості освіти там теж немає чітких орієнтирів для його вдосконалення. Нерозробленість цих двох напрямків розвитку системи освіти є суттєвим недоліком запропонованих реформ.

Акцент зроблений лише на необхідності розробки загальних міждержавних критеріїв оцінювання якості освіти, що є обов'язковим елементом у формуванні порівнювальних національних освітніх систем.

Велике значення для підвищення якості освіти має внутрішня самооцінка поряд із зовнішньою оцінкою силами незалежних спеціалізованих міжнародних експертів, бажано із збереженням гласності. Необхідно заснувати незалежні національні інститути і визначити порівняльні норми якості, що користуються міжнародним визнанням. Значну увагу необхідно приділити конкретним інституціональним, національним і регіональним умовам, щоб врахувати багатоманітність і уникнути уніфікації. Зацікавлені сторони мають бути обов'язковими учасниками процесу інституціональної оцінки. Йдеться про збереження систем забезпечення якості, акредитації та оцінювання.

Звернемо увагу на повну відсутність в Україні формалізованих зв'язків незалежних агенцій з іншими дійовими особами освітнього процесу. Ця реалія ще раз показує, що Міністерство освіти і науки України (МОН) не поспішає делегувати частину своїх, сформованих ще в радянський час, повноважень публічним структурам, університети не мають бажання пройти через процедури відкритої, чесної,

публічної експертизи своєї діяльності. І це справді стосується проблеми якості підготовки студентів. Так, спроби МОН змінити ситуацію почали виявлятися, по-перше, через намір створити наглядові ради при вищих навчальних закладах (ВНЗ). А по-друге, через створення національного агентства з тестування бажаючих вступити до університетів. Але якщо подивитися на відповідне рішення колегії МОН з першого питання, то закономірно виникає інше: як можна доручати тим, за ким необхідно наглядати (йдеться про ректора), формувати відповідні наглядові структури? У результаті буде сформована ще одна приректорська структура, що допомагатиме прикривати "потрібні" рішення. Необхідно чітко продумати механізм реалізації "благих" ідей. Інакше ми знову отримаємо профанацію в реалізації поставлених завдань. Необхідно на законодавчому рівні включити в систему освіти незалежні агенції в ролі основного об'єкта, що забезпечуватиме баланс в якості підготовки студентів, передавши їм частину повноважень.

Звернемо увагу також на аспект ліцензування діяльності освітніх установ МОН. Безсумнівно, ця рольова функція повинна залишитися за МОН з акцентом на дослідження ресурсів університету (матеріально-технічних, кадрових, організаційних і т. ін.). Але залишати цей напрям без зворотного зв'язку, як це відбувається зараз, означає не тільки втрату контролю якості, а й реального зв'язку з потребами суспільства. Тому, на наш погляд, дуже важливо делегувати об'єкту "Державні інститути" функцію ліцензування професійної діяльності випускників. Таким чином, наявність диплома має бути тільки необхідною умовою для здійснення професійної діяльності. Випускникові ВНЗ необхідно буде отримувати ще й ліцензію. Для цього він проходитиме тестування у спеціально створених державою комісіях. І якщо система тестування виявить певну кількість, наприклад п'ять, рекламацій з даної спеціальності ВНЗ, то МОН зобов'язано анулювати акредитацію цього закладу з підготовки фахівців відповідної спеціальності. Як бачимо, система управління якістю замикається в межах контролю компетенцій бакалаврів і магістрів незалежними об'єктами.

Досягнення взаємовизнаних механізмів оцінювання, контролю та сертифікації якості освіти передбачає низку умов.

1. Розробка співвимірних систем контролю, орієнтованих на граничні стандарти вищої освіти, що встановлюють вимоги до рівня підготовки випускників (результати), а не враховують часові і змістовні

параметри процесу навчання. Тобто у граничних стандартах, як нормах якості вищої освіти, акценти кількісно-затратних показників переносяться на показники результату: компетентність, навички, знання.

Неважко помітити, що навіть за такої точки зору вітчизняна вища школа ризикує залишитися на периферії загальноєвропейського процесу, якщо державні освітні стандарти наполегливо будуть встановлюватись, орієнтуючись переважно на зміст освіти, тривалість навчання, умови та організацію навчання тощо. Нині справді корисною для нашої вищої школи буде розробка нового покоління державних стандартів вищої освіти. Якісний крок вперед ми зможемо зробити лише тоді, коли вийдемо за межі традиційних академічних годин обов'язкового мінімуму змісту навчання і перейдемо до умовних залікових одиниць, які можуть засвоюватися в різних освітніх технологіях, у тому числі позааудиторних*.

2. Створення систем незалежного оцінювання, за якими можна порівнювати національний рівень освіти з європейським рівнем якості для широких предметних галузей вищої освіти (контроль якості без національних кордонів). Це можна зробити за рахунок створення незалежних від державних (національних) і загальноєвропейських органів акредитаційних структур.

Особливу роль тут можуть відіграти вже існуючі і майбутні європейські мережі за предметами (профілями, спеціальностями, напрямками підготовки).

Передбачається, що ці акредитаційні структури встановлюватимуть мінімальні стандарти для окремих дисциплін або їх сукупностей, а також ініціюватимуть процедуру виміру на рівні окремих освітніх програм (предметів), а не вищих навчальних закладів. Вони матимуть право присуджувати знаки якості, що ґрунтуються на європейських стандартах (недеформованих національними табелями про ранги).

Тенденція до створення нових систем і процедур контролю якості вищої освіти виявляється у багатоманітності їх моделей. З одного боку, організуються єдині системи оцінювання для всіх секторів вищої освіти (університетської та неуніверситетської), з іншого — перевага надається спеціалізованим органам оцінювання для кожної

* *Полохов Ю., Чучалин А., Могильницкий С., Боев О.* Обеспечение и оценка качества высшего образования // Высшее образование в России. — 2004. — № 2. — С. 13.

предметної галузі (чи то професія, чи освітня програма). Але головними їх рисами насамперед залишаються незалежний характер оцінювання та невідворотність післяакредитаційних наслідків при вирішенні питання про надання державних субсидій (принцип управління та фінансування "за результатами").

В Європі застосовуються різноманітні механізми та інструменти, що включають асоціації та мережі при розробці спільних критеріїв та підходів у різних предметних галузях: наприклад, Європейське товариство інженерної освіти (SEFI), Тематичні мережі, створені за програмою SOCRATES (в галузі фізики), European Mobility Forum, FEANI Index, Washington Akkord (всі в галузі інженерної освіти); Європейська книга вищих художніх освітніх закладів (ELIA); Європейська асоціація юридичних факультетів (ELFA); Європейський фонд розвитку менеджменту (EFMD).

Таким чином, важливою передумовою якісної вищої освіти є демократизація громадянського суспільства у напрямку формування, здійснення і моніторингу стратегій вищої освіти.

Європейська інтеграція України, у тому числі освітня, передбачає усунення авторитарно-командного стилю управління ВНЗ, наявність не тільки прямого (МОН — університет — школи), а й зворотного зв'язку, який зараз досить слабкий і свідчить про фактичну відсутність автономії ВНЗ і водночас про авторитарний, недемократичний стиль прийняття рішень як керівництвом МОН, так і керівництвом ВНЗ. Про яку якість підготовки фахівців може йтися, якщо механізм рішень, що приймаються, в тому числі й щодо відкриття нових спеціальностей, їх ліцензування, акредитації, відбувається на основі особистих стосунків і маніпуляцією інформацією про основні характеристики університету?

Необхідно забезпечити автономію вищого навчального закладу, а не ректора. Потрібні законодавчі кроки, може, на зразок польських, де чітко врівноважені можливості виконавчої влади університету з повноваженнями вчених рад різних рівнів, у тому числі через обмеження термінів перебування осіб на одній посаді.

Прискорення руху України до суспільства знань та її інтеграції в Євросоюз буде можливим лише за умови перетворення науково-освітнього комплексу з маргінальної сфери інтересів держави і всього суспільства в пріоритетну.

Адекватність вищої освіти мусимо оцінювати з точки зору відповідності практичної діяльності вищого навчального закладу очікуванням суспільства.

Якість у сфері вищої освіти є багатомірною концепцією, яка повинна охоплювати всі її функції і види діяльності: навчальні та академічні програми, наукові дослідження і стипендії, кадрове забезпечення, інфраструктуру, академічне середовище, врешті-решт, студентів.

Сьогодні відчувається потреба у новому баченні розвитку вищої освіти, яка має бути зорієнтована на тих, хто навчається. Йдеться про оновлення методик викладання з метою подолання суто обмеженого когнітивного викладання дисциплін; студенти повинні оволодіти навичками, і вміннями в галузі комунікації, навичками творчого і критичного аналізу, незалежного мислення і колективної праці в полікультурному (європейському) просторі.

Очевидно, сучасна модель організації навчального процесу практично всіх вищих навчальних закладів України, на жаль, є лише продовженням шкільної, а точніше, школярської системи навчання. Цілковита відсутність можливості конструювати свою освітню траєкторію починається зі вступом до навчального закладу. Деканат уже з перших днів навчання регламентує жорсткий розклад без альтернатив. Замість професіонала, здатного генерувати нові знання та технології, організувати виробництво і відкриття нових робочих місць, виробляти продукцію та платити податки, ми формуємо особистість за кращими радянськими традиціями.

Для досягнення і забезпечення якості на національному, регіональному і міжнародному рівнях особливо актуального значення набуває ретельний відбір викладачів і працівників вищої освіти, постійне підвищення їхньої кваліфікації шляхом розширення відповідних програм у сфері підвищення кваліфікації, включаючи методику викладання і освіти, їхньої мобільності між державами, між освітніми закладами, а також між цими закладами і ринком праці, як і мобільності студентів в державі та за її межами. Важливим засобом в межах цього процесу є нові інформаційні технології, які суттєво впливають на формування знань і навичок.

Особливо наголосимо, що важливою складовою якості вищої освіти є активна політика підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників. На наш погляд, вона майже зруйнована в пострадянський період. Нині необхідно розробити чітку політику щодо викладачів ВНЗ з метою оновлення і підвищення їхньої кваліфікації поряд зі стимулюванням постійного внесення новаторських елементів у навчальні програми, методи викладання.

Отже, викладені тут міркування якоюсь мірою окреслюють можливі шляхи реформування освітньої системи нашої країни.

Водночас зауважимо, що сьогодні існують альтернативні, досить скептичні погляди на перспективність та необхідність приєднання України до Болонського процесу. Так, у статті "Міфи про Болонський процес" директор Київського інституту освітньої політики К. Корсак наголошує на певній міфологізації Болонського процесу в Україні: "На відміну від провідних держав Європейського Союзу, в Україні склалася ситуація акцентованого інтересу до Болонського процесу, оцінка якого за останні два роки досягла твердження про те, що він є найвищим європейським освітнім пріоритетом. На жаль, це твердження не відповідає реальності, спотворює оцінку і сприйняття процесу, породжує багато необґрунтованих надій".

Ще одним міфом називається припущення про універсальність Болонського процесу і поширення його на всю європейську освіту. Нарешті, ще одним міфом виявляється переконання про створення інтегрованої та уніфікованої системи вищої освіти всієї Європи, де мобільність студентів і наукових працівників виявляється майже автоматичною, оскільки всі дипломи будуть однаковими і визнаватимуться у всіх країнах.

Насправді йдеться лише про узгодження (гармонізацію) другорядних і суто структурних елементів навчального процесу і не планується створення загальних для всієї Європи навчальних планів та повної уніфікації навчальних програм підготовки фахівців.

Піддається сумніву переконання в тому, що саме Болонський процес виявиться магістральним шляхом забезпечення якості європейської вищої освіти.

Безумовно, соціальні наслідки входження України в новий освітній простір будуть неоднозначні. Вітчизняна вища школа не готова ще увійти в єдиний освітній європейський простір. Нині в Україні поряд з трансформуванням суспільно-політичної системи країни відбувається трансформація суспільної свідомості населення, політична соціалізація. Багато факторів впливають на процеси демократизації українського суспільства. Вищий рівень освіти забезпечує зростання віри в можливість участі в житті суспільства, у зміни парадигм політичного розвитку.

Рух України до європейської освітньої інтеграції обов'язково повинен іти без поспіху, з урахуванням європейського рівня вищої освіти, а також із збереженням своєрідності нашої національної моделі вищої освіти та української культури.